

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Ο.Π. ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

B1. Δικό μας λοιπόν έργο, είπα εγώ, των ιδρυτών της πολιτείας, (είναι) να αναγκάσουμε τις εξαιρετικές/άριστες φύσεις να φτάσουν στο μάθημα που προηγουμένως είπαμε ότι είναι το ανώτερο, δηλαδή και να δουν το αγαθό και να ανεβούν εκείνο τον ανηφορικό δρόμο, και, όταν, αφού ανεβούν, το δουν καθαρά, να μην τους επιτρέπουμε αυτό που τώρα τους επιτρέπεται.

Σου διέφυγε πάλι, φίλε μου, είπα εγώ, ότι ο νόμος δεν ενδιαφέρεται γι' αυτό, πώς δηλαδή μια συγκεκριμένη κοινωνική τάξη θα ευτυχήσει υπερβολικά μέσα στην πόλη, αλλά προσπαθεί να βρει τρόπο να επιτευχθεί αυτό για ολόκληρη την πόλη, ενώνοντας αρμονικά τους πολίτες με την πειθώ και τη βία, κάνοντάς τους να μεταδίδουν ο ένας στον άλλο την ωφέλεια, την οποία ο καθένας είναι σε θέση να προσφέρει στο σύνολο και ο ίδιος διαμορφώνοντας τέτοιους πολίτες μέσα στην πόλη, όχι για να τους αφήνει να πηγαίνουν όπου θέλει ο καθένας, αλλά για να τους χρησιμοποιεί ο ίδιος στο συνεκτικό δεσμό της πόλης.

B2. Αριστοτέλης : Λόγον ἔχον μέρος, Ἄλογον μέρος, Ἐπιθυμητικόν

Πλάτων: Ἀλόγιστον ἢ ἐπιθυμητικόν, Θυμοειδές, Λογιστικόν

Εφόσον λοιπόν το όλον, η μεγάλη ψυχή, είναι ισορροπημένη και δίκαιη, και ο μικρόκοσμος, δηλαδή η ατομική ψυχή (στον Πλάτωνα ο όρος ψυχή δηλώνει και τον χαρακτήρα, την προσωπικότητα, ακόμη και τον νου) είναι αρμονική. Το κατώτερο μέρος (κίνητρο, τάση) της, το *ἀλόγιστον* ἢ *ἐπιθυμητικόν*, που επιδιώκει την εκπλήρωση των βασικών αναγκών (φαγητό, ποτό, έρωτας) και γι' αυτόν τον λόγο είναι φιλοχρήματο και φιλοκερδές, τιθασεύεται από το *θυμοειδές*. Και τα δύο μαζί υπακούουν

στο ανώτερο στοιχείο, το λογιστικόν που ηγεμονεύει· η αντιστοιχία ανάμεσα στα τρία μέρη της ψυχής και στις τρεις τάξεις είναι προφανής. Κάθε άνθρωπος λοιπόν είναι δίκαιος, εφόσον τα τρία στοιχεία (νους, καρδιά, επιθυμίες) που συναπαρτίζουν την προσωπικότητά του βρίσκονται σε αρμονική συμβίωση. Αν τα άλλα στοιχεία υφαρπάσουν την εξουσία του λογιστικού, τότε επέρχονται η σύγχυση και η καταστροφή. Την αρμονία διασφαλίζει η Δικαιοσύνη που απονέμει στον καθένα ό,τι του ανήκει και τον τοποθετεί στη θέση που του αρμόζει.

B3. Ο Σωκράτης διακρίνει δύο κατηγορίες ανθρώπων, ακατάλληλων να αναλάβουν τη διακυβέρνηση της πολιτείας, τους απαίδευτους και τους πεπαιδευμένους. Ειδικότερα:

α. Οι **απαίδευτοι** («ἀπαιδευτους»), οι τυχαίοι και αφιλοσόφητοι πολιτικοί δεν μπορούν να κυβερνήσουν σωστά μια πολιτεία, διότι **τους λείπει η παιδεία** («ἀληθείας ἀπειρους»), δεν έχουν γνώσεις ούτε έχουν κατακτήσει την αρετή, μέσα απαραίτητα για να φτάσουν στη θέαση του αγαθού. Επιπλέον, **δεν έχουν έναν συγκεκριμένο στόχο στη ζωή τους**, έναν ανώτερο στόχο, που να κατευθύνει όλες τους τις ενέργειες («τούς μὲν ὅτι ... καὶ δημοσία») παρά μόνο το προσωπικό τους συμφέρον. Αντιθέτως, ο εἷς σκοπὸς που έχουν οι φύλακες της πολιτείας είναι να υπηρετήσουν πιστά και ανιδιοτελῶς την πόλη ὅλη (η απόλυτη αφοσίωση στην υπηρετήση της πολιτείας ήταν χαρακτηριστικό που ὀφείλαν να διαθέτουν οι φιλόσοφοι-ἄρχοντες στο πλαίσιο της ιδανικῆς πολιτείας, που περιγράφει ο Πλάτωνας στην Πολιτεία, αφού δεν είχαν οικογένεια ούτε περιουσία, για να είναι ανεπηρέαστοι και πλήρως αφοσιωμένοι στο κοπιώδες λειτούργημά τους). Αντίθετα, οι στόχοι και τα κίνητρα των απαίδευτων είναι ταπεινά: παρασύρονται από υλικά αγαθά και αξιώματα, προσπαθούν να εξυπηρετήσουν τα προσωπικά τους συμφέροντα και έχουν τάσεις αυτοπροβολῆς. Είναι ιδιοτελείς, αλαζόνες και ασυνεπείς ἀπέναντι στις ευθύνες ἀσκησης της εξουσίας, ἀνάξιοι και ἀνίκανοι να διαχειριστούν τις υποθέσεις της πόλης για το κοινό καλό, ὥστε να διασφαλίσουν την ευημερία ὅλων.

β. Οι **πεπαιδευμένοι** («τούς ἐν παιδείᾳ ἐωμένους διατρίβειν διὰ τέλους»). Αυτοί δεν κρίνονται ικανοί να διοικήσουν σωστά μια πολιτεία, **ὄχι γιατί δε διαθέτουν τα τυπικά προσόντα** – ἄλλωστε γνωρίζουν την ἀλήθεια, ἔχουν κατακτήσει την αρετή και ἔχουν φτάσει στη θέαση του αγαθού – **ἀλλά**

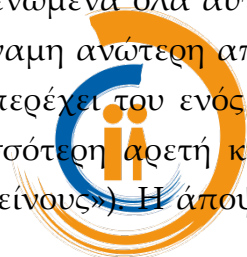

γιατί προτιμούν να ζουν αφοσιωμένοι στις πνευματικές τους ενασχολήσεις και να απέχουν από τα προβλήματα της καθημερινής ζωής και την ενεργό πολιτική. Η πολιτική δραστηριότητα, η ενασχόληση με τα κοινά και η διαχείριση των προβλημάτων της πόλης δεν τους αφορά. Επίσης δείχνουν αδιαφορία για την εξουσία, τις τιμές, τον σεβασμό και την αγάπη των συμπολιτών τους. Η επιθυμία τους να συνεχίσουν να ζουν στον δικό τους κόσμο των πνευματικών ενασχολήσεων παρουσιάζεται στο κείμενο με την **παρομοίωση** των νησιών των μακαρίων: οι πεπαιδευμένοι-φιλόσοφοι πιστεύουν ότι ζουν στα νησιά των μακαρίων, ενώ είναι ακόμα ζωντανοί («τούς δὲ ... ἀπώκισθα»). Η πεποίθησή τους αυτή υποδηλώνει και την πιθανή αλαζονεία τους. Από την άλλη, η απροθυμία τους να συμμετέχουν στην ενεργό πολιτική ζωή εκφράζεται με μια διπλή άρνηση: «μὴ ἐθέλειν ... μηδὲ μετέχειν».

Συγκεφαλαιώνοντας, παρατηρούμε ότι ο Σωκράτης με τη συλλογιστική της «εις άτοπον απαγωγής» απορρίπτει τους απαίδευτους και τους πεπαιδευμένους ως ακατάλληλους φορείς εξουσίας, γιατί η κάθε μία κατηγορία ανθρώπων δεν διαθέτει αυτό που διαθέτει η άλλη: σκοπό που να συνδέεται με την παιδεία η μία, πρακτικό προσανατολισμό της παιδείας η άλλη. Με τον τρόπο αυτό μας προετοιμάζει για το ιδανικό ζεύγος γνωρισμάτων που είναι ανάγκη να χαρακτηρίζει τον φιλόσοφο – άρχοντα: τη γνώση και την πράξη. Το ζεύγος «γνώσης και πράξης» σε διαλεκτική σχέση φωτίζει την πολιτική αντίληψη του Πλάτωνα. Η γνώση καταξιώνεται στον βαθμό που προσανατολίζεται σε χρήσιμη πράξη, ιδιωτική και δημόσια· αλλά και η πράξη αξιολογείται χρήσιμη, όταν κατευθύνεται από γνώση και αποσαφηνισμένο σκοπό.

Ο Αριστοτέλης διερευνά με επιφύλαξη και διστακτικότητα στο ύφος το θέμα της άσκησης της εξουσίας από το πλήθος.

Για το θέμα αυτό διαπιστώνει αρνητικά και θετικά στοιχεία: α) **Το αρνητικό στοιχείο** είναι ότι το κάθε επιμέρους άτομο μπορεί να μην είναι αξιόλογος άνθρωπος. β) **Το θετικό στοιχείο** είναι ότι ενωμένα όλα αυτά τα επιμέρους άτομα μπορούν να αποτελέσουν μια δύναμη ανώτερη από εκείνη των λίγων και άριστων. Το πλήθος, λοιπόν, υπερέρχει του ενός ή των λίγων, γιατί μπορεί να διαθέτει συνολικά περισσότερη αρετή και φρόνηση από αυτούς («ενωμένοι ... καλύτεροι από εκείνους»). Η άποψη

αυτή είναι η λεγόμενη «**αθροιστική θεωρία**», η οποία αποτελεί ως σήμερα βασικό επιχείρημα υπέρ της δημοκρατίας ή της «πολιτείας», όπως την ονομάζει ο Αριστοτέλης, ενός πολιτεύματος που περικλείει τα πλεονεκτήματα όλων των άλλων πολιτευμάτων και αποτελεί σύνθεση δημοκρατικών στοιχείων.

Η αξία της συνεισφοράς των πολλών και συνεπώς η ιδέα της αθροιστικής θεωρίας είναι γνωστή ήδη από τα χρόνια του Ομήρου. Στη ραψωδία Ν της Ιλιάδας ο ποιητής περιγράφει μια φοβερή μάχη μεταξύ των Αχαιών και των Τρώων δίπλα στα καράβια και βάζει κάποια στιγμή στο στόμα του Ποσειδώνα την ακόλουθη φράση, με την οποία ο θεός θέλει να εμψυχώσει τον ήρωα Ιδομενέα (στ. 237): «κι οι πιο αχαμνοί, σαν πουν να σμίξουνε, κάτι θα κάνουν πάντα».

Ο Αριστοτέλης, προκειμένου να αποδείξει τη μεγάλη αξία της συνεισφοράς του πλήθους έναντι της συνεισφοράς των ολίγων και αρίστων, χρησιμοποιεί ως τεκμήρια τα εξής παραδείγματα: α) **Η οργάνωση ενός δείπνου** («όπως ακριβώς τα δείπνα ... ενός μόνο ανθρώπου»): πρόκειται για ένα παράδειγμα, αντλημένο από την καθημερινή ζωή. Ένα δείπνο είναι καλύτερο και πλουσιότερο, αν συνεισφέρουν οικονομικά πολλοί στην προετοιμασία του. Με ανάλογο τρόπο και η πόλη διοικείται καλύτερα, αν συμμετέχουν πολλοί στην άσκηση της εξουσίας. Ιδιαίτερα η φράση «όχι σαν άτομα, αλλά σαν σύνολο» μας παραπέμπει στον ορισμό του πολίτη που έδωσε ο Αριστοτέλης στην τελευταία παράγραφο της 16ης ενότητας. Η συμμετοχή των πολιτών στην εκκλησία του δήμου και ο μεγάλος αριθμός των πολιτών - δικαστών έδειχνε καθαρά πως το σώμα των πολιτών θεωρούνταν στην Αθήνα ικανό να παίρνει αποφάσεις χάρη στην «αθροιστικά» συσσωρευόμενη αρετή και φρόνηση. β) **Ο άνθρωπος με τα πολλά χέρια και πόδια** («Πολλοί καθώς είναι ... αρετή και εξυπνάδα»): η παρομοίωση αντλείται από τον χώρο της μυθολογίας, όπου συναντάμε τα τερατόμορφα πλάσματα με τα πολλά χέρια και πόδια. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι Ερινύες, οι Εκατόγχιρες κτλ. Κατ' αναλογία λοιπόν με αυτά τα πλάσματα, και το πλήθος μοιάζει με έναν άνθρωπο με πολλά χέρια και πόδια, με πολλαπλάσια επομένως δύναμη και με συσσωρευμένη αρετή και εξυπνάδα.

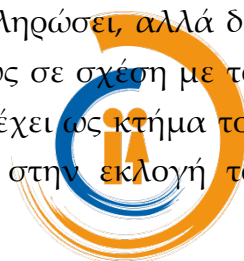
γ) **Η κριτική μουσικών και ποιητικών έργων** («Γι' αυτό και οι πολλοί ... και όλοι μαζί το σύνολο»): η μεταφορά μας παραπέμπει στην κρίση των

μουσικών και ποιητικών έργων στους δραματικούς αγώνες στην αρχαία Αθήνα. Οι κριτές αυτών των αγώνων, οι οποίοι ήταν δέκα στον αριθμό, διέθεταν τη θεατρική παιδεία των Αθηναίων της εποχής τους και εκλέγονταν με κλήρωση από το σύνολο των πολιτών. Ο καθένας τους έγραφε την κρίση του πάνω σε μια πινακίδα. Το αποτέλεσμα προέκυπτε από τις κρίσεις που αναγράφονταν στις πέντε από τις δέκα πινακίδες κι έτσι, εκφραζόταν η γνώμη όλων των Αθηναίων πολιτών.

Αντίστοιχα και ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι το κάθε άτομο, έστω κι αν δεν διαθέτει εξειδικευμένες γνώσεις, αλλά διαθέτει καλλιέργεια, μπορεί να κρίνει κάποιες λεπτομέρειες του έργου. Ο Αριστοτέλης λοιπόν διακρίνει από τη μία μεριά την κριτική ικανότητα του ειδικού στο αντικείμενό του, κι από την άλλη την κριτική ικανότητα του μορφωμένου ανθρώπου. Αν αθροίσουμε τις κρίσεις του κάθε ατόμου, θα προκύψει μια πιο ολοκληρωμένη αξιολόγηση και πιο αντικειμενική κριτική. Επομένως και πάλι αποδεικνύεται η υπεροχή της συλλογικής κρίσης του πλήθους. Αντίθετοι με την άποψη του Αριστοτέλη, ότι κριτική μπορεί να ασκεί κάθε επιμέρους άτομο, ήταν ο Σωκράτης και ο Πλάτωνας. Ο Σωκράτης σύμφωνα με όσα μας διηγείται ο βιογράφος των αρχαίων φιλοσόφων Διογένης ο Λαέρτιος στις αρχές του 3ου μ.Χ. αιώνα (*Βίοι φιλοσόφων* II 42), έλεγε πως η γνώμη μας για την αρετή δεν μπορεί τελικά να διαμορφώνεται με τον τρόπο με τον οποίο καταλήγουν στις αποφάσεις τους οι δικαστές· ήθελε δηλαδή να πει πως τέτοια θέματα είναι θέματα των ειδικών και όχι του πλήθους. Άλλωστε κι ο ίδιος υπήρξε θύμα της «γνώμης» των πολλών. Ο Πλάτωνας από την άλλη, μίλησε στους «Νόμους» του (*Νόμοι* 700a – 701b, και στο 670b) για «ἀμούσους βοῶς πλήθους», και παραπονέθηκε στο τέλος, ότι «τὰ θέατρα ἐξ ἀφώνων φωνήεντ' ἐγένοντο» (= «το κοινό του θεάτρου απέκτησε [δυστυχώς] φωνή, από άφωνο που ήταν πρώτα») και «ἀντὶ ἀριστοκρατίας ἐν αὐτῇ θεατροκρατία τις πονηρὰ γέγονεν».

B4. «Βελτίστας φύσεις» : Με τον όρο «φύσις» αρχικά εννοείται αυτό που ο άνθρωπος δεν μπορεί να κατασκευάσει ο ίδιος, αλλά το βρίσκει να προϋπάρχει. Μπορεί βέβαια με την τέχνη να το συμπληρώσει, αλλά δεν είναι σε θέση να το αλλάξει ουσιωδώς. Φύσις επομένως σε σχέση με τον άνθρωπο είναι τα χαρίσματα και τα ελαττώματα που έχει ως κτήμα του. Για τον Πλάτωνα η φύση παίζει καθοριστικό ρόλο στην εκλογή του άριστου βίου.

Συγκεκριμένα, με τον όρο «**βελτίστας φύσεις**» ο Πλάτων εννοεί τους ανθρώπους με φυσικά χαρίσματα, όπως υψηλή ευφυΐα, οξύτητα πνεύματος, ψυχικές δυνάμεις κ.ά. Ο Πλάτων πιστεύει ότι δεν διαθέτουν όλοι οι άνθρωποι από τη φύση τις ίδιες πνευματικές ικανότητες και ψυχικές δυνάμεις και συνεπώς τα αποτελέσματα της παιδείας θα είναι ανάλογα των φυσικών προδιαθέσεων του ανθρώπου (όπως για παράδειγμα αυτοί που ανήκουν στην τάξη των δημιουργών, ο συνδυασμός φύσης και παιδείας τους κατέταξε στην τάξη αυτή)). Συνεπώς, δεν μπορούν να δουν όλοι οι άνθρωποι το αγαθό. Επιπλέον η πορεία των βελτίστων φύσεων προς τη θέαση της Ιδέας του αγαθού επιβάλλεται ως εξαναγκασμός (**ἀναγκάσαι**) στην ιδανική πολιτεία, συνιστά δηλαδή απόλυτη αναγκαιότητα, αναγκαία συνθήκη του ιδεώδους πολιτεύματος.

«Αγαθόν» : Σύμφωνα με το σχόλιο του σχολικού εγχειριδίου, ο Πλάτωνας δεν δίνει μια σαφή ερμηνεία για τον τον όρο «αγαθό», που είναι από τους βασικότερους στο φιλοσοφικό του σύστημα, παρά αρκείται σε ορισμένους υπαινιγμούς. «Αγαθόν» πάντως είναι: α) το «είναι» και ό,τι διατηρεί το «είναι», β) η τάξη, ο κόσμος και η ενότητα που διαπερνά και συνέχει την πολλαπλότητα, γ) ό,τι παρέχει την αλήθεια και την επιστήμη. Η έκφραση «αὐτὸ τὸ ἀγαθόν» φαίνεται να δηλώνει την ύψιστη αρχή και την πηγή του όντος και της γνώσης. Πάντως, ήδη στην αρχαιότητα το «Πλάτωνος ἀγαθόν» ήταν παροιμιακή έκφραση για κάτι το ασαφές και σκοτεινό.

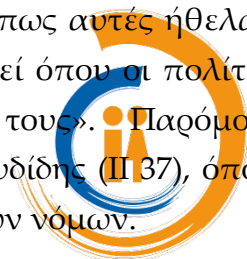
«συναρμόττων τοὺς πολίτας πειθοῖ τε καὶ ἀνάγκη» : Με αυτό το μετοχικό σύνολο ο Πλάτωνας προβάλλει την κοινωνική λειτουργία του Νόμου, καθώς επιδιώκεται η κοινωνική συναρμογή των πολιτών. Έτσι, ο νόμος, προκειμένου να πείσει τους πολίτες να υπακούουν σ' αυτόν, ώστε να επέλθει η κοινωνική αρμονία, χρησιμοποιεί την πειθώ και τη βία. Ο νόμος εναρμονίζει τους πολίτες χρησιμοποιώντας την πειθώ, την εκούσια δηλαδή υπακοή των πολιτών στις επιταγές του, και τον εξαναγκασμό, δηλαδή τη δύναμη των κυρώσεων που διαθέτει. Με την πειθώ, με τη χρήση, δηλαδή, λογικών επιχειρημάτων, την προβολή υγιών προτύπων και με την παιδεία οφείλουν οι πολίτες να συνειδητοποιήσουν τον κοινωνικό τους ρόλο, να παραμερίσουν το προσωπικό τους συμφέρον και να προσφέρουν αλληλοβοηθούμενοι ό,τι είναι δυνατόν στην πολιτεία. Η μέθοδος αυτή απευθύνεται κυρίως στους πεπαιδευμένους πολίτες.

Υπάρχουν, όμως, πολίτες και μέλη της κοινωνίας, οι οποίοι δεν πείθονται με τον λόγο. Σ' αυτούς επιβάλλεται η **βία**. Πρόκειται για τον καταναγκασμό που ορίζεται από τον νόμο και δεν επιβάλλεται τυραννικά, αυταρχικά. Η μέθοδος αυτή απευθύνεται, κυρίως, στον «ἄπειρον παιδείας ὄχλον», στον οποίο ο φιλόσοφος-νομοθέτης την εφαρμόζει, αλλά επιβάλλει και στους πολίτες, αν εκείνοι πολυπραγμονούν, καταναγκαστικά, υποχρεωτικά μέτρα για τη συμμόρφωσή τους στο πνεύμα της δικαιοσύνης, όπως και στους πεπαιδευμένους, που δεν έχουν συνεντιστεί με την πειθώ, και στους άρχοντες, που είναι υποχρεωμένοι να ζουν με λιτότητα και ευσυνειδησία, ώστε να εκλείψει η διαφθορά από τον δημόσιο βίο.

B5. Με το μετοχικό σύνολο «*αὐτὸς ἐμποιῶν τοιούτους ἄνδρας ἐν τῇ πόλει*» δηλώνεται η παιδαγωγική και πολιτική λειτουργία του Νόμου, ο οποίος έχει χρέος να διαπλάθει ανθρώπους ικανούς και άξιους να διατηρούν τη συνοχή της πόλης. Για να γίνει αυτό, χρειάζεται ο Νόμος από τη μια να περιορίσει την ατομική επιθυμία, ώστε να τιθασευτεί η βούληση από τον Λόγο, και από την άλλη να κατευθύνει την πολιτική κοινωνικοποίηση των ανθρώπων. Συνεπώς, ο Νόμος υπηρετεί τον τελικό σκοπό της ευδαιμονίας του συνόλου και επιχειρώντας να υπαγάγει την ατομική επιθυμία στην αναγκαιότητα της κοινωνικής συναρμογής και της πολιτικής ευταξίας. Προς αυτή την κατεύθυνση ο Νόμος καλλιεργεί την κοινωνικότητα και ακόμη περισσότερο αναδεικνύει τους αγαθούς πολίτες σε πολιτικούς ηγέτες που επιφορτίζονται με τη διατήρηση της συνοχής της πόλης. Τέλος, ο νόμος θέτει όρια και περιορισμούς στη συμπεριφορά των πολιτών, αλλά και των φιλοσόφων-βασιλέων, ώστε να μην παρεκτρέπονται και διαταράσσουν τη συνοχή της πόλης.

Οι αρχαίοι Έλληνες αναγνώριζαν ότι ο νόμος είναι ανώτερος από τη βούληση ενός βασιλιά ή ενός τυράννου. Κατά τον Πίνδαρο, τον ποιητή που ύμνησε τους νικητές στους μεγάλους πανελλήνιους αθλητικούς αγώνες (το πρώτο μισό του 5ου π.Χ. αιώνα), ο νόμος ήταν «ὁ πάντων βασιλεύς», ενώ ο σοφιστής Ιππίας είχε καταλήξει στη διατύπωση ότι ο νόμος είναι τύραννος των ανθρώπων. Διατυπώσεις όπως αυτές ήθελαν βέβαια να πουν ότι η δημοκρατία είναι πιο δυνατή εκεί όπου οι πολίτες φοβούνται τον νόμο σαν «αφέντη τους και βασιλιά τους». Παρόμοιο εγκώμιο πλέκει για τον νόμο στον «Επιτάφιο» ο Θουκυδίδης (II 37), όπου βλέπουμε ότι η δημοκρατία συσχετίζεται με το κύρος των νόμων.

Στο πέμπτο είδος δημοκρατίας, που αποτελεί τη χειρότερη μορφή, υπέρτατη αρχή δεν είναι ο νόμος, αλλά ο λαός που κυβερνά με τα ψηφίσματα.

Τα ψηφίσματα ήταν αποφάσεις που λαμβάνονταν στην Εκκλησία του Δήμου έπειτα από προτάσεις. Σε αντίθεση με τον νόμο, που είχε καθολική και μόνιμη ισχύ, το ψήφισμα είχε χαρακτήρα περιστασιακό και επομένως διατηρούσε την ισχύ του μόνο ως τη στιγμή που ένα άλλο ψήφισμα, αποτέλεσμα νέων περιστάσεων, ερχόταν να το αντικαταστήσει. Όχι σπάνια τα ψηφίσματα ήταν αντίθετα με τους νόμους της πόλης και είχαν τη δύναμη ακόμα και να εκτοπίζουν συντακτικούς θεσμούς. Σε αυτές τις περιπτώσεις η Εκκλησία του Δήμου λειτουργούσε ως μονάρχης που δεν υπόκειται σε κανένα νομικό περιορισμό και σε περίπτωση οποιασδήποτε αυθαιρεσίας η δικαιολογία που προβαλλόταν ήταν ότι τα ψηφίσματα αυτά ήταν αποφάσεις της λαϊκής πλειοψηφίας. Έτσι, πολύ συχνά μάλιστα, ένα ψήφισμα ήταν δυνατόν να αναιρεθεί από ένα άλλο, με συνέπεια να δημιουργείται στους πολίτες σύγχυση, αβεβαιότητα και ανασφάλεια.

Μέσα σ' ένα τέτοιο πολιτικό κλίμα έκαναν την εμφάνισή τους οι δημαγωγοί. Αυτοί εμφανίστηκαν στην αθηναϊκή πολιτική σκηνή μετά τον θάνατο του Περικλή (429 π.Χ.). Ήταν γέννημα της νέας αστικής τάξης που δημιουργήθηκε τότε στην Αθήνα με την ανάπτυξη του εμπορίου και της «βιομηχανίας». Έχοντας συχνά το χάρισμα του λόγου και πάντως δίχως επίσημες θέσεις στην πολιτεία και άρα δίχως συγκεκριμένες υποχρεώσεις, ασκούσαν μεγάλη επιρροή στον λαό προτείνοντας ευχάριστες στον πολύ κόσμο πολιτικές δίχως να έχουν την ευθύνη της υλοποίησής τους. Σχηματισμένη από το ουσιαστικό «δήμος» (= λαός) και από το θέμα του ρήματος «ἄγω» (= οδηγώ) η λέξη είχε σε αρκετούς συγγραφείς τη σημασία του οδηγητή, του ηγέτη του λαού· γρήγορα όμως (ασφαλώς στην εποχή του Αριστοτέλη) πήρε αρνητικό περιεχόμενο, επειδή οι δημαγωγοί κατάντησαν απλώς να παρασέρνουν τον λαό σε ψηφίσματα για την εξυπηρέτηση των προσωπικών τους φιλοδοξιών και συμφερόντων. Ο Αριστοτέλης σε άλλο σημείο των «Πολιτικών» του αναφέρει ότι ο δημαγωγός είναι του «δήμου κόλαξ» και κάνει λόγο για την «ἀσέλγειαν» των δημαγωγών.

Έτσι, λοιπόν, καταλήγει ο φιλόσοφος ότι, για να υπάρξει να λειτουργήσει σωστά ένα δημοκρατικό πολίτευμα, απαραίτητη

προϋπόθεση είναι να κυριαρχούν οι νόμοι. Αν οι νόμοι έχουν θεσπιστεί με σωστές διαδικασίες, που απαιτούν τη συμμετοχή του συνόλου των πολιτών, αν εφαρμόζονται από όλους τους πολίτες και δεν αλλάζουν σύμφωνα με τις περιστάσεις ή τα συμφέροντα κάποιων ισχυρών ή της πλειοψηφίας, η οποία μπορεί να παραπλανηθεί από επιτήδειους πολιτικούς, τότε διασφαλίζεται η δημοκρατία, κατοχυρώνονται τα δικαιώματα του πολίτη, οριοθετούνται οι υποχρεώσεις του και κατά συνέπεια επικρατεί η δικαιοσύνη που προστατεύει το σύνολο των πολιτών. Μέσα σε τέτοιες επομένως συνθήκες δεν υπάρχουν περιθώρια να κάνουν την εμφάνισή τους οι δημαγωγοί. Αντιθέτως, θα είναι κι αυτοί υποχρεωμένοι να τηρούν τον νόμο και να προσαρμόζονται στις επιταγές του.

B6. α) ενδεής: δεῖ

ανδρείκελο: εἰκὸς

διηνεκής: διαφερόντως

πολυγονία: ἐγγενέσθαι

συνετίζω: ἀφιῆ

υποδηματοποιός: σύνδεσμον

β) ἐπιτρέπειν= ἀφήμι

μέλει= κήδομαι

εὖ πράξει= εὐτυχῶ

βούλεται= ἐφίεμαι

Γ1. Και για να γνωρίζετε ακόμη σαφέστερα ότι κανείς από τους Έλληνες δεν θα κατηγορήσει ποτέ εσάς, ότι τάχα παραβιάσατε κάτι από τα από κοινού συμφωνηθέντα, αλλά ότι και θα σας χρωστούν ευγνωμοσύνη, γιατί μόνοι καταγγείλατε αυτούς που κάνουν αυτά, θα εκθέσω με συντομία λίγα γι' αυτά, αν και είναι πολλά. Υπάρχει, δηλαδή, (διάταξη) στις συνθήκες να πλέουν στη θάλασσα αυτοί που μετέχουν στην ειρήνη και κανείς να μην εμποδίζει αυτούς ούτε να συλλαμβάνει κανείς πλοίο αυτών· κι αν κάποιος ενεργεί αντίθετα μ'αυτά, (υπάρχει διάταξη) να είναι εχθρός όλων όσοι μετέχουν στην ειρήνη. Συνεπώς, άνδρες Αθηναίοι, έχετε δει ότι αυτό έχει γίνει ολοφάνερα από τους Μακεδόνες· διότι έφτασαν σε αυτό το σημείο υπερηφάνειας, ώστε συνέλαβαν όλα ανεξαιρέτως τα πλοία από τον Πόντο στην Τένεδο και δεν έπαυσαν να ενεργούν με δόλιο τρόπο γύρω από αυτά νωρίτερα, παρά αφού εσεῖς

αποφασίσατε με ψήφο να επανδρώσετε εκατό τριήρεις και αμέσως τότε να τα καθελκύσετε και στρατηγὸ γι' αυτά διορίσατε τον Μενεσθέα.

Γ2. εἰδήτε: οἴσθα

παρέβητε: **παραβάντων ἢ παραβήτωσαν**

ἐξηλέξατε: **ἐξελέλεχθε**

μετέχοντας: **μετάσχη**

μηδένα: **μηδεμιᾶ**

Μακεδόνων: **Μακεδών**

ἅπαντα: **ἅπασιν**

πρότερον: **πρώτον/πρώτα**

ἐψηφίσασθε: **ψηφιοῖσθε**

τριήρεις: **τριήρη**

Γ3. α) επιρρηματική τελική πρόταση, που εισάγεται με τον τελικό σύνδεμο ἵνα, εκφέρεται με υποτακτική, γιατί δηλώνει σκοπό προσδοκώμενο, και λειτουργεί ως επιρρηματικός προσδιορισμός του σκοπού στο ρήμα ἐπιδραμοῦμαι.

Σύμπτυξη: ὑμῶν δὲ εἰσομένων/εἰδησόντων ἔτι σαφέστερον

β) ὑμῖν: αντικείμενο του ρήματος ἐγκαλεῖ

Ἑλλήνων: ετερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός ως γενική διαιρετική από το οὐδεῖς

μόνοι: ομοιόπτωτος ονοματικός κατηγορηματικός προσδιορισμός στο εννοούμενο υποκείμενο του ρ. ἐξηλέξατε ὑμεῖς

γεγενημένον: κατηγορηματική μετοχή, συνημμένη στο αντικείμενο τοῦτο του ρήματος αἴσθησης ἐοράκατε, ως κατηγορηματικός προσδιορισμός στο τοῦτο

πληροῦν: τελικό απαρέμφατο, αντικείμενο του ρήματος ἐψηφίσασθε, ταυτοπροσωπία

γ) τὴν θάλατταν πλεόντων/πλείτωσαν οἱ μετέχοντες τῆς εἰρήνης καὶ μηδεὶς κωλύετω αὐτοὺς μηδὲ καταγέτω πλοῖον μηδεὶς τούτων.

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

**ΔΟΥΔΟΥΜΗ ΕΛΙΝΑ - ΚΑΡΑΒΑΣΙΛΑ ΑΓΓΕΛΙΚΗ
ΚΑΡΑΠΠΕΡΗ ΑΘΑΝΑΣΙΑ - ΣΥΡΜΟΣ ΜΙΛΤΟΣ
ΧΑΝΤΖΟΥΛΗ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ - ΧΡΗΣΤΑΚΗ ΚΑΤΕΡΙΝΑ
ΨΩΜΑ ΑΡΕΤΗ**

